

Structural characteristics of labor market and issue of women's labor force participation in Turkey

İşgücü piyasasının yapısal özellikleri ve Türkiye'de kadınların işgücüne katılma sorunu

İlyas Karabıyık*

Abstract

Despite having an important role in the economy, female employment and labor force participation rates of women are distinctly lower in Turkey. This article analyses the reasons behind the lower labor force participation of women in Turkey and compares it with different countries. In this study, apart from consulting the relevant literature, a large number of statistical data also has been collected from ILO, OECD, EU and TUIK (Turkish Statistical Institute). The research results reveals that, in addition to economic factors, socio-cultural factors particularly related to women's role splits over as worker in social life and as the main responsible person in housework build up an important problem scope for women in terms of female labor force participation rates in Turkey. For this reason, it is concluded that, applying employment policies which consider the nature of socio-cultural peculiarities of female labor force will help the employability of women and increase female labor force participation rate.

Keywords: Labor force, employment, women work force, women employment, women at work.

Öz

Kadın işgücünün istihdamı, ekonomik hayatta önemli bir faktör olmasına karşılık Türkiye'de kadınların işgücüne katılımı ve istihdamı oldukça düşük orandadır. Bu çalışmada, Türkiye'de kadınların işgücüne katılma oranlarındaki düşüklüğünün nedenleri diğer ülkelerle karşılaştırmalı olarak incelenmiştir. Çalışmada, konuyla ilgili literatür taraması ile ILO, OECD, AB ve TÜİK'ten elde edilen istatistiki veriler kullanılmıştır. Araştırma sonucunda, Türkiye'de, ekonomik faktörlerin yanı sıra, sosyo-kültürel nedenlerin -özellikle kadınların aile hayatı ile iş hayatı arasındaki bölünmüşlüklerinin- kadınların işgücüne katılmalarının önünde önemli bir sorun alanı oluşturduğu tespit edilmiştir. Bu nedenle kadın işgücünün sosyo-kültürel niteliklerinin dikkate alınarak istihdam politikalarının geliştirilmesinin kadınların işgücüne katılma oranlarını yükselteceği ve istihdamlarını kolaylaştıracağı sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: İşgücü, istihdam, kadın işgücü, kadın istihdamı, çalışma hayatında kadın.

* Yrd. Doç. Dr., Erzincan Üniversitesi, İİBF, Kamu Yönetimi Bölümü, ikarabiyik@erzincan.edu.tr

Giriş

Türkiye, 1980 yılında, uzun yıllar takip ettiği ithal ikamesine dayalı kalkınma politikasını terk ederek ihracata dayalı ekonomik kalkınma politikasına yönelmiştir. Yeni kalkınma politikasının bir gereği olarak ekonomi yapısal değişime tabi tutulmuştur. Neo liberal anlayış çerçevesinde gerçekleşen yeniden yapılanma sürecinde işgücü piyasaları olumsuz olarak etkilenmiştir. İşgücü piyasası aleyhine gelişen olumsuzluklar yapısal dönüşümün ivmesinin arttığı dönemlerde daha belirgin hale gelmiştir. 2000’li yıllarda yaşanan süreç bu durumu açık olarak ortaya koymaktadır. Nitekim, Türkiye’de 2001’de yaşanan ekonomik kriz sonrası, istihdamın daralması ve işsizlik alanının genişlemesi, toplumsal açıdan önemli temel sorun alanlarından birini meydana getirmiş ve uygulamaya konulan politikalar, sorunun çözümünde yetersiz kalmıştır. Bu durum, siyasal iktidarları sorunun çözümüyle ilgili yeni politika arayışlarına itmiştir. Bu bağlamda Dokuzuncu Kalkınma Planı’nın “İstikrar içinde büyüyen, gelirini daha adil paylaşan, küresel ölçekte rekabet gücüne sahip, bilgi toplumuna dönüşen, AB’ye üyelik için uyum sürecini tamamlamış bir Türkiye” (DPT, 2006:7) vizyonu, geleceğe yönelik güçlü istekleri ifade etmiş olsa da nüfusun yarısının katılımıyla bu hedeflere ulaşmak mümkün olmayacağından, Türkiye’nin makroekonomik hedeflerine ulaşabilmesi için, kadınlara da ihtiyacı olduğu gerçeği ön plana çıkmıştır.

Küreselleşmeyle birlikte, tüm dünyada kadınların işgücüne katılım ve istihdam oranları artarken, Türkiye’de dünyada gözlemlenen genel eğilimin aksine azalmakta olduğu gözlenmiştir. Sayısal veriler baz alınarak Türkiye iş gücü piyasası incelendiğinde, kadınların işgücüne ve istihdama katılımında erkeklerin gerisinde ve düşüş eğiliminde olduğu görülmektedir. Kadınların sosyal ve ekonomik gelişmelerden yararlanabilmeleri, işgücü piyasalarına katılımı ile yakından ilgili olduğundan, işgücüne katılım oranlarının düşüklüğü, kadınların istihdam imkanlarının uzağında kaldığını ve istihdam imkanlarından yeterince istifade edemediklerini göstermektedir. Oysa kadınların ücretli olarak çalışma hayatına katılmaları, hem kendileri hem de toplum açısından önemlidir. Çalışma hayatına katılan kadınlar, sadece evi ve ailesi ile sınırlı bir hayatı olan ve ekonomik anlamda erkeğe bağımlı olan klasik kadın modelini değiştirmektedir.

Ekonomik bağımsızlığını kazanan kadınların, aile ve toplum içinde üstlendiği roller de farklılaşmaktadır. Ücretli çalışma kadınlara ekonomik özgürlük sağlarken, özgüvenlerini ve toplumsal saygınlıklarını artırmakta, aile içindeki konumlarını güçlendirmektedir. Fakat bu durum, kadının yüzyıllardır üstlendiği rollerin tamamen ortadan kalktığı, elde ettiği gelirle birlikte sonsuz bir ekonomik bağımsızlığa kavuştuğu anlamına da gelmemektedir.

Günümüz modern toplumunda, toplumsal kalkınmanın temelinde, toplumsal cinsiyet eşitliğinin bulunduğu gün geçtikçe daha çok farkına varılmakta ve uluslararası düzeyde gündeme taşınmaktadır (Tokgöz, 2012:7-9). Bu bağlamda, kadınlar ve erkekler arasında her ülkede mevcut toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin giderilmesinde ücretli istihdam önemli bir araç olup, istihdam edilememe kadınların ekonomik özgürlüklerini elde etmelerine engel olmanın yanında, cinsiyet eşitsizliklerinin derinleşmesinde ve keskinleşmesinde de önemli bir rol oynadığı kabul görmektedir.

Bu çalışmada, işgücü piyasasının yapısal özellikleri belirtilerek, istatistiki veriler çerçevesinde çalışma hayatında kadınların işgücüne katılımının nitelikleri ortaya konulacak ve Türkiye’de kadınların işgücüne düşük oranlarda katılımlarının nedenleri irdelenerek, kadınların işgücüne katılımlarına yönelik politikaların öncelikleri belirlenmeye çalışılacaktır.

1. Türkiye İşgücü Piyasasının Yapısal Özellikleri

Etkin bir işgücü piyasası, sürdürülebilir kalkınma ve refah bakımından vazgeçilmez ön şarttır. Bu bakımdan işgücü piyasasının yapısal özelliklerinin bilinmesi, işgücü piyasasına yönelik politikaların belirlenmesinde ve işgücü piyasası sorunlarının çözümünde yol gösterici olacaktır.

Gelişmekte olan bir ülke özelliklerine sahip Türkiyede işgücü piyasası; hızlı nüfus artışına bağlı olarak ortaya çıkan güçlü işgücü arzı, düşük istihdam ve düşük işgücüne katılım oranı, yüksek işsizlik oranı, istihdamın yaygın olarak küçük ölçekli işletmelerde olması ve farklı ücret düzeyleri ile karakterize edilebilir (Tansel ve Taşçı, 2010:7; Lordoğlu, 2006:27-30). İşgücü piyasasının bu özelliklerinin arka planında, gelişmekte olan bir ülke olmasından kaynaklanan yapısal nedenler yer almaktadır. Bunları ana hatları ile, nüfus artış hızına bağlı büyüyen genç nüfus, işgücüne katılım oranının düşük olması, okur-yazar olmayanlar dahil olmak üzere lise altı eğitimlilerin toplam işgücünün yarısından fazlasını oluşturması, istihdamın sektörel dağılımında tarım sektörünün payının yüksek ve kayıt dışılığın yaygın olması, istihdam oranının %40-%46 arasında seyretmesi şeklinde sıralayabiliriz. Bu özellikler çerçevesinde, Türkiye’de işgücüne katılım oranının düşük olduğu, çalışma çağındaki nüfusun yarıdan fazlasının, işgücü piyasasının dışında kalmayı tercih ettiği veya tercih etmek zorunda kaldığı tespit edilmektedir (Tablo 1).

Tablo 1: İşgücü Piyasasının Görünümü (15+ Yaş Nüfus) (2000-2011)

Değişkenler	2000	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
15+Yaş Nüfusu (Bin Kişi)	46.211	48.359	49.174	49.994	50.772	51.686	52.541	53.593
İşgücü	23.078	22.455	22.751	23.114	23.805	24.748	25.641	26.725
Kadın	6.188	5.750	5.916	6.016	6.329	6.851	7.383	7.859
Erkek	16.890	16.704	16.836	17.098	17.476	17.898	18.257	18.867
İDO (Bin Kişi)	23.133	25.905	26.423	26.879	26.967	26.938	26.931	26.867
Kadın	17.108	18.936	19.165	19.464	19.526	19.466	19.357	19.414
Erkek	6.025	6.969	7.258	7.415	7.441	7.471	7.544	7.453
İKO (%)	49,9	46,4	46,3	46,2	46,9	47,9	48,8	49,9
Kır	58,7	52,1	51,2	50,8	51,4	52,7	53,5	51,3*
Kent	44,1	44,1	44,2	44,3	45,0	45,8	46,8	46,6*
Kadın	26,6	23,3	23,6	23,6	24,5	26,0	27,6	28,8
Kır	40,2	33,9	33,1	32,5	32,9	34,6	36,3	33,0*
Kent	17,2	18,7	19,5	19,8	20,8	22,3	23,7	23,8*
Erkek	73,7	70,6	69,9	69,8	70,1	70,5	70,8	71,7
Kır	77,9	72,0	71,3	71,0	71,6	72,0	71,6	70,4*
Kent	70,9	70,0	69,3	69,3	69,5	69,9	70,4	70,3*
İstihdam (Bin Kişi)	21.581	20.067	20.423	20.738	21.194	21.277	22.594	24.110
İstih. O. (%)	46,7	41,5	41,5	41,5	41,7	41,2	43,0	45,0
Kır	56,4	48,8	48,0	47,4	47,7	48,0	49,6	51,8
Kent	40,2	38,4	38,9	39,0	39,2	38,2	40,1	41,9
Kadın	24,9	20,7	21,0	21,0	21,6	22,3	24,0	25,6
Kır	39,4	32,6	31,8	31,2	31,4	32,8	34,7	34,3*
Kent	15,0	15,6	16,3	16,6	17,3	17,7	19,3	24,7*
Erkek	68,9	63,2	62,9	62,7	62,6	60,7	62,7	65,1
Kır	74,1	66,5	66,0	65,1	65,4	64,3	65,4	66,1*
Kent	65,4	61,9	61,7	61,8	61,5	59,2	61,5	75,3*
KDİO.(%)	50,6	48,2	47,0	45,4	43,5	43,8	43,3	41,0*
BO (%)	6,8	8,4	6,9	4,7	0,7	-4,8	8,9	4,6
İşsiz (Bin Kişi)	1.497	2.388	2.328	2.376	2.611	3.471	3.046	2.615
İO (%)	6,5	10,6	10,2	10,3	11,0	14,0	11,9	9,8
Kır	3,9	6,3	6,2	6,8	7,2	8,9	7,3	5,8
Kent	8,8	12,8	12,2	12,0	12,8	16,6	14,2	11,9
Kadın	6,3	11,2	11,1	11,0	11,6	14,3	13,0	11,3
Kır	2,0	3,6	3,9	3,8	4,3	5,3	4,6	5,2*
Kent	13,0	17,0	16,4	16,1	16,6	20,4	18,7	18,0*
Erkek	6,6	10,5	9,9	10,0	10,7	13,9	11,4	9,2
Kır	4,9	7,7	7,4	8,3	8,7	10,7	8,7	9,5*
Kent	7,8	11,6	11,0	10,8	11,6	15,3	12,6	12,4*
GİO (%)	13,1	19,9	19,1	20,0	20,5	25,3	21,7	18,4

İDO: İşgücüne Dahil Olmayan Nüfus, İKO: İşgücüne Katılma Oranı, İstih.O.: İstihdam Oranı, KDİO: Kayıt Dışı İstihdam Oranı, BO: Büyüme Oranı, İO: İşsizlik Oranı, GİO: Genç (15-24) İşsizlik Oranı.

*2011'in I. Çeyreği.

Kaynak: TÜİK, İşgücü İstatistikleri Veri Tabanı, <http://www.tuik.gov.tr>, 07.05.2012; TÜİK, *İstatistik Göstergeler 1923-2010*, ss.131,132,133,150; Hazine Müsteşarlığı, *Aylık Ekonomik Göstergeler*, Hazine Müsteşarlığı Matbaası, Ankara, 2011, ss.69,71, 72, 74.

1.1. Büyüyen Genç Nüfus

Nüfus toplumların iktisadi kalkınmalarının temel dinamiklerinden biri olmakla birlikte, istihdam imkânının düşük olduğu ekonomilerde ciddi bir sorun olabilmektedir. Ancak üretken fikri potansiyeli yüksek bireylerden oluşan nüfus, toplumların iktisadi büyüme ve kalkınmalarında etkin bir faktördür.

Tablo 2: Nüfusun Yaş Gruplarına Göre Dağılımı (2000-2011)

Yıllar	Toplam Nüfus	Nüfus Artış Hızı (%o)	Şehir Nüfusu (%)	Köy Nüfusu (%)	0-14 Yaş (%)	15-64 Yaş (%)	65+ Yaş (%)
2000*	67.803.927	18,3	64,9	35,1	29,4	63,8	6,8
2007**	70.586.256	11,8	70,5	29,5	27,0	66,3	6,7
2008	71.517.100	13,1	74,9	25,1	26,3	66,9	6,8
2009	72.561.312	14,5	75,5	24,5	26,0	67,0	7,0
2010	73.722.988	15,9	76,3	23,7	25,6	67,2	7,2
2011	74.724.269	13,5	76,8	23,2	25,3	67,4	7,3

*Genel Nüfus Sayımı Sonuçlarıdır.

** 2007 yılı ve sonrası Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi sonuçlarıdır.

Kaynak: TÜİK, Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Veri Tabanı 2011, <http://www.tuik.gov.tr> 25.05.2012.

Türkiye’de çalışma çağındaki nüfus (15-64 yaş grubu), toplam nüfusun %67,4’ünü (50.346.979 kişi) oluşturmaktadır. Ülke nüfusunun % 25,3’ü (18.886.575 kişi) 0-14 yaş grubunda, % 7,3’ü ise (5.490.715 kişi) 65 ve daha yukarı yaş grubunda bulunmaktadır(TÜİK, 2012:1). Bu haliyle Türkiye, halen “demografik geçiş dönemi” olarak adlandırılan ve hızı giderek düşmekle birlikte, nüfus artışının devam ettiği bir dönem yaşamaktadır (Tablo 2). Genel olarak artan nüfus, çalışma çağı nüfusunu bir diğer ifadeyle çalışabilir nüfusu artırmaktadır. Ancak, bu demografik fırsattan yararlanmak için istihdamı ve işgücüne katılım oranını artırmak gerekir.

Tablo 1’de görüldüğü gibi 2000 yılından buyana çalışabilir yaş grubunda (15+ yaş) yer alan nüfus her yıl ortalama 800-900 bin kişi artmaktadır. Bu artışla birlikte, yine her yıl ortalama 600 bin genç işgücüne katılmaktadır. Nüfus ve işgücüne katılımındaki bu yüksek artışlar nedeniyle, istihdam oranındaki artış kadar işsizlik oranlarında düşüş oluşmamaktadır. İşgücüne yeni katılan her gence iş imkanı sağlansa bile bu durum işsizlik oranının azaltılması için yeterli olmamaktadır. Türkiye’nin demografik özellikleri dikkate alındığında, işsizliğin makul düzeylerde kalması için tarım dışı sektörlerin her yıl 450 binin üzerinde istihdam yaratması gerekmektedir (MBSGB, 2011:4). Ancak, istihdamdaki büyüme oranındaki artışla çalışma çağındaki nüfusun artışı eşleşmemektedir.

1.2. İşgücüne Katılım Oranı

İşgücüne katılma oranı, belirli bir yaş ve cinsiyetteki kişinin işgücünde olma ihtimalini gösteren önemli bir kavramdır. Bireylerin işgücüne katılma kararlarını yansıtan bu oran, ekonomi politikalarının uygulanmasında göz önünde tutulan temel göstergelerden biridir. İşgücünün tam istihdamını sağlamaya yönelik politikaları oluşturup uygulamak için toplumda kaç kişinin çalışmak istediğinin bilinmesini işgücüne katılma oranı sağlar (Lordoğlu ve Kaplan, 2005:54). İşgücüne katılma oranının düşüklüğü, işgücü piyasasına dahil olmayan önemli bir kesimin varlığını gösterir. İşgücüne katılma oranının artması üretken toplumsal kesimin artması, bu oranın düşmesi ise üretken toplumsal kesimin daralması anlamına gelmektedir (Akgeyik, 2004:12).

Tablo 3: Gelişmiş Bazı AB ve OECD Ülkelerinde İşgücüne Katılma Oranları (15-64) (%)

Ülkeler	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Almanya	71.1	71.5	71.5	71.3	72.6	73.8	75.0	75.6	75.9	76.4	76.6
Belçika	65.2	63.6	64.1	64.3	65.3	66.7	66.5	67.1	67.1	66.9	67.7
Fransa	68.8	68.6	69.0	69.3	69.3	69.4	69.9	69.9	70.1	70.6	70.6
İngiltere	76.6	76.4	76.6	76.6	76.2	76.2	76.7	76.3	76.8	76.6	76.3
Japonya	72,5	72.6	72.3	72.3	72.2	72.6	73.1	73.6	73.8	73.9	74.0
ABD	77.2	76.8	76.4	75.8	75.4	75.4	75.5	75.3	75.3	74.6	73.9
AB-19	69,0	69.0	69.3	69.4	69.9	70.4	70.8	70.9	72.4*	72.5*	72.6*
Top.OECD	70.1	70.0	70.0	69.8	70.1	70.3	70.6	70.7	70.8	70.6	70.7
Türkiye	49,9	49,8	49,6	48,3	46,3	46,4	46,3	46,2	46,9	47,9	48,8

* AB Bölgesi.

Kaynak: OECD, **Employment Outlook 2005**, OECD Publications, Paris 2005, p.238.; OECD, **Employment Outlook 2010: Moving Beyond The Jobs Crisis**, OECD Publications, Paris, p.271.; OECD, **Employment Outlook 2011**, OECD Publications, Paris, September 2011,p.239.

OECD ve AB ülkeleriyle kıyaslandığında, Türkiye’de işgücüne katılım oranı düşük düzeyde olmakla birlikte uzun dönemli bakıldığında da (Tablo 1) bu düşüşün sürdüğü görülmektedir. İşgücüne katılım oranı dünya genelinde %64,1 (ILO, 2012:96), OECD genelinde %71’ler (OECD, 2011:239) düzeyinde seyrederken, Türkiye’de bu oran %49,9’dur. Bu oranlar baz alındığında, Türkiye hem dünya genelinin gerisinde hem de OECD ülkeleri arasında en düşük işgücüne katılım oranına sahip ülke olarak karşımıza çıkmaktadır (Tablo 3).

1.3. İşgücünün Eğitim Durumu

Eğitim, hem bireysel hem de ekonomik kalkınmanın temel belirleyicilerinden biridir. Bir toplumun gelişmişlik düzeyi, o ülkenin eğitim göstergeleriyle büyük ölçüde paralellik taşımaktadır. Eğitim, insan kaynaklarının geliştirilmesi ile insanoğlunun üretime olan katkısının artırılmasını sağlayarak ekonomiye doğrudan katkı yapmanın yanı sıra davranışlar, görüşler ve değerler üzerine etkiye bulunarak kişilerin yenilikleri benimsemelerini ve yeni üretim yöntemlerinden yararlanmalarını sağlayarak ekonomik kalkınmaya dolaylı katkıda bulunmaktadır (Gülbeden, 1991:12).

Bu bağlamda eğitim düzeyi kadınların ve erkeklerin işgücüne katılma oranlarını ileri düzeyde etkilemekte olup, kadınların ücretli bir işte çalışma kararlarını vermedeki belirleyici rolü, erkeklerle kıyaslandığında daha güçlüdür (BKSGM, 2008:12). Özellikle fiziki sermaye eksikliğinin görüldüğü gelişmekte olan ülkelerde ekonomik büyümenin temel sınırlayıcılarından birinin vasıflı insan gücü eksikliği olması, iş piyasalarında eğitilmiş insan gücü sorununu gündeme getirmektedir. Gelişmekte olan bir ülke olarak Türkiye’de işgücü çoğunlukla lise altı eğitimlilerden meydana gelmekte olup, bunu lise ve dengi meslek okulu mezunları, ardından yükseköğretim mezunları izlemektedir (Tablo 4). Bu durum Türkiye’de işgücü arzının belirgin özelliği olarak kabul gören eğitim ve vasıf düzeyinin düşüklüğü tezini doğrulamaktadır.

Tablo 4: İşgücünün Eğitim düzeyine Göre Dağılımı (2000-2011) (Bin Kişi)

Yıllar	Okuma-yazma Bilmeyen	Okuma-yazma Bilen fakat Okul Bitirmeyen	İlkokul Ortaokul	Ortaokul dengi Meslek Okulu	Genel Lise	Genel Lise Dengi Meslek Lisesi	Yüksekokul/ Fakülte	İlköğretim	Toplam
2000	1.985	750	12.012	2.254	2.606	1.384	2.037	50	23.078
2001	1.959	793	12.093	2.289	2.521	1.629	2.114	92	23.491
2002	1.728	722	11.885	2.488	2.560	1.889	2.406	140	23.818
2003	1.606	672	11.440	2.545	2.573	1.979	2.624	203	23.640
2004	1.306	780	10.017	2.439	2.792	1.804	2.524	354	22.016
2005	1.167	964	9.551	2.539	2.728	2.152	2.757	606	22.454
2006	1.115	1.000	9.330	2.539	2.689	2.335	2.980	764	22.751
2007	1.045	1.031	9.188	2.379	2.745	2.451	3.195	1.081	23.114
2008	1.025	1.110	9.215	2.278	2.742	2.504	3.503	1.428	23.805
2009	1.089	1.167	9.394	2.256	2.764	2.519	3.780	1.779	24.748
2010	1.151	1.244	9.562	2.207	2.727	2.511	4.057	2.182	25.641
2011	1.203	1.336	9.663	2.220	2.783	2.582	4.467	2.463	26.725

Kaynak: TÜİK, İşgücü İstatistikleri Veri Tabanı 2011, <http://www.tuik.gov.tr> 24.05.2012

Eğitim sadece işgücünün üretkenliğini artırarak ücret düzeylerinin yükselmesine imkan tanımamakta, geleneksel zihniyet yapılarını zayıflatarak kadınların işgücüne katılmasına da toplum nezdinde meşruiyet sağlamaktadır. Bu bakımdan eğitim düzeyi işgücünün aktif olarak çalışma hayatına dahil olmasında etkin rol oynamaktadır. Eğitim düzeyinin yükseltilmesi, özellikle kentlerde kadın işgücünün eğitim düzeyinin yükselmesi hem istihdam edilebilirliklerini artırmakta hem de kadınların işgücüne katılımını pozitif yönde etkilemektedir (İnce, 2010:634-636). Eğitim düzeyi arttıkça işgücüne katılım oranı da artmaktadır (Tablo 5).

Tablo 5: İşgücünün Eğitim Düzeylerinde İşgücüne Katılma Oranları (%)

Yıllar	Okuma-yazma Bilmeyen	Okuma-yazma Bilen fakat Okul Bitirmeyen	İlkokul Ortaokul	Ortaokul Dengi Meslek Okulu	Genel Lise	Lise Dengi Meslek lisesi	Yüksekokul veya Fakülte	İlköğretim	Toplam
2000	31,5	37,5	52,8	45,9	50,9	66,2	78,2	11,7	49,9
2001	30,3	38,1	52,7	48,2	51,0	65,9	79,2	10,8	49,8
2002	28,8	34,1	52,1	50,7	49,8	64,5	79,5	12,5	49,6
2003	28,2	31,1	50,2	52,4	47,4	63,6	77,7	13,7	48,3
2004	21,6	31,7	48,3	56,7	49,7	65,2	78,9	14,7	46,3
2005	19,9	31,0	47,9	60,9	49,6	65,0	77,9	20,4	46,4
2006	18,7	30,2	47,9	61,1	49,7	63,8	77,2	22,9	46,3
2007	18,1	29,4	47,4	62,5	48,8	64,5	77,3	27,4	46,2
2008	18,1	30,2	47,8	62,7	49,9	65,0	77,6	30,7	46,9
2009	18,8	31,6	49,2	62,7	52,0	65,4	78,0	32,3	47,9
2010	19,8	32,8	50,4	63,3	51,4	65,8	78,8	35,2	48,8
2011	20,5	34,1	51,5	63,9	52,1	65,5	79,3	37,1	49,9

Kaynak : TÜİK, İşgücü İstatistikleri Veri Tabanı 2011, <http://www.tuik.gov.tr> 24.05.2012

1.4. İstihdamda Sektörel Yapı

Bir ülkede istihdamın sektörel dağılımı, o ülkenin ekonomik yapısını ve gelişmişlik düzeyini gösteren önemli ölçütlerden biridir. “Üç Sektör Kanunu” bağlamında, ekonomide ki gelişmeye bağlı olarak tarımın ekonomideki payı sürekli azalırken sanayinin payı belirli bir döneme kadar artar, daha sonra duraklamaya ve düşük oranlarda da olsa azalmaya başlar. Hizmet sektörünün payı ise ekonomik gelişmeye paralel olarak sürekli artmaktadır (Sapançalı, 2000:23).

Tablo 6: İstihdamın Sektörel Dağılımı (15+ Yaş Nüfus) (2000-2011)

Değişkenler	2000	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Top.İstih. (Bin Kişi)	21.581	19.632	20.067	20.423	20.738	21.194	21.277	22.594	24.110
İO(%)	46,7	41,3	41,5	41,5	41,5	41,7	41,2	43,0	45,0
Tarım (%)	34,9	34,0	29,5	27,3	26,4	23,7	24,7	25,1	25,5
Sanayi (%)	18,1	18,3	19,4	19,7	19,8	20,9	19,2	19,9	19,5
İnşaat (%)	6,5	4,7	5,3	5,7	5,8	5,9	6,1	6,3	7,0
Hizmet. (%)	40,5	43,0	45,8	47,3	48,0	49,5	50,0	48,6	48,1

Top. İstih.: Toplam İstihdam, İO: İstihdam Oranı.

Kaynak: TÜİK, İşgücü İstatistikleri Veri Tabanı, <http://www.tuik.gov.tr>, 24.05.2012

Türkiye’nin sanayileşme ve gelişme sürecinde olması, bazı yapısal sorunları beraberinde getirmektedir. Bunlardan en belirgin olanı, tarım kesimi istihdam oranının yüksekliğidir. Bugün bile dört kişiden biri tarımda çalışmaktadır. Buna rağmen her geçen gün tarımın istihdam içindeki payı düşerken sanayi sektöründe görece bir artışın yanında hizmetler sektörünün istihdam içindeki payının sürekli arttığı ve artış eğiliminin sürdürdüğü görülmektedir (Tablo 6). Sanayi ve hizmetler sektörlerindeki istihdamın payı artmakla birlikte, gelişmiş ekonomilerdeki %70-80’lik paya, ülkemizde hala ulaşılabilmemiş değildir. Türkiye’de hala işgücünün sanayi istihdamına doğru geçişi devam ederken, gelişmiş ekonomilerde sanayiden hizmetlere doğru bir kayma yaşanmaktadır.

2011 yılında istihdam edilenlerin sayısı, bir önceki yıla göre 1 milyon 516 bin kişi artarak 24 milyon 110 bin kişiye ulaşmıştır. 2011 yılında tarım sektöründe çalışan sayısı 460 bin kişi, tarım dışı sektörlerde çalışan sayısı ise 1 milyon 56 bin kişi artmıştır (TÜİKb, 2012:1). İstihdam edilenlerin % 25,5’i tarım, % 19,5’i sanayi, % 7’si inşaat, % 48,1’i ise hizmetler sektöründedir. Bir önceki yıl ile karşılaştırıldığında, tarım sektörünün istihdam edilenler içindeki payının 0,3 puan, inşaat sektörünün payının 0,7 puan arttığı, sanayi sektörünün payının 0,4 puan, hizmetler sektörünün payının ise 0,5 puan azaldığı görülmektedir (Tablo 6).

Tablo 7: Bazı Gelişmiş Ülkelerde ve Türkiye’de İstihdam Oranı (15-64 Yaş) (2000-2010), (%)

Değişkenler	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
AB-27	62,2	62,6	62,4	62,6	63,0	63,5	64,5	65,4	65,9	64,6	64,2
Erkek	70,8	70,9	70,4	70,3	70,4	70,8	71,6	72,5	72,8	70,7	70,1
Kadın	53,7	54,3	54,4	54,9	55,6	56,3	57,3	58,3	59,1	58,6	58,2
Almanya	65,6	65,8	65,4	65,0	65,0	66,0	67,5	69,4	70,7	70,9	71,2
Erkek	72,9	72,8	71,8	70,9	70,8	71,3	72,8	74,7	75,9	75,6	76,1
Kadın	58,1	58,7	58,9	58,9	59,2	60,6	62,2	63,2	64,3	65,2	66,1
Belçika	60,5	59,9	59,9	59,6	60,3	61,1	61,0	62,0	62,4	61,6	62,0
Erkek	69,5	68,8	68,3	67,3	67,9	68,3	67,9	68,7	68,6	67,2	67,4
Kadın	51,5	51,0	51,4	51,8	52,6	53,8	54,0	55,3	56,2	56,0	56,5
Fransa	62,1	62,8	63,0	64,0	63,8	63,7	63,7	64,3	64,9	64,1	64,0
Erkek	69,2	69,7	69,5	69,9	69,5	69,2	68,9	69,2	69,6	68,4	68,3
Kadın	55,2	56,0	56,7	58,2	58,3	58,4	58,6	59,7	60,4	60,0	59,9
İngiltere	71,2	71,4	71,4	71,5	71,7	71,7	71,6	71,5	71,5	69,9	70,3
Erkek	77,8	78,0	77,7	77,8	77,9	77,7	77,5	77,5	77,3	74,9	75,3
Kadın	64,7	65,0	65,2	65,3	65,6	65,8	65,8	65,5	65,8	65,0	65,3
Japonya	68,9	68,8	68,2	68,4	68,7	69,3	70,0	70,7	70,7	70,0	70,1
Erkek	80,9	80,5	79,9	79,8	80,0	80,4	81,0	81,7	81,6	80,2	80,0
Kadın	56,7	57,0	56,5	56,8	57,4	58,1	58,8	59,5	59,7	59,8	60,1
ABD	74,1	73,1	71,9	71,2	71,2	71,5	72,0	71,8	70,9	67,6	66,7
Erkek	80,6	79,4	78,0	76,9	77,2	77,6	78,1	77,8	76,4	72,0	71,1
Kadın	67,8	67,1	66,1	65,7	65,4	65,6	66,1	65,9	65,5	63,4	62,4
OECD	65,7	65,6	65,2	64,9	65,3	65,4	66,0	66,5	66,5	64,7	64,6
Erkek	76,5	75,9	75,2	74,7	75,0	75,0	75,5	75,9	75,6	72,9	72,7
Kadın	55,3	55,4	55,4	55,3	55,8	55,9	56,7	57,2	57,6	56,7	56,7
Türkiye	48,9	47,8	46,7	45,5	46,1	44,4	44,6	44,6	44,9	44,3	46,3
Erkek	71,7	69,3	66,9	65,9	67,9	66,9	66,8	66,8	66,6	64,6	66,7
Kadın	26,2	26,3	26,6	25,2	24,3	22,3	22,7	22,8	23,5	24,2	26,2

Kaynak: European Commission, **Employment in Europe 2010**, Publications Office of the European Union, Luxembourg, October, 2010, pp. 165, 167, 171, 174, 176, 193.; European Commission, **Labour Market Developments in Europe, 2011**, Luxembourg, 2011, p.122.; OECD, **Employment Outlook 2011**, OECD Publications, Paris, p. 239, 240, 241.

1.5. Düşük İstihdam Oranı

Türkiye’deki işgücü piyasasının bir başka özelliği, istihdam oranının düşük olmasıdır. Birçok ülkede istihdam oranları %50 hatta %60’ın üzerindeyken, AB-27 ülkelerinde bu oran ortalama %64,2’dir (European Commission, 2011:122). Türkiye’de ise istihdam oranı %45’dir. İstihdam düzeyi, bir ülkedeki fiili emek arzını yansıtmakta (Zaim, 1997:135) olduğundan, Türkiye’de fiili emek arzının düşük olduğunu söyleyebiliriz. Diğer yandan ülkemizde, erkek istihdam oranı AB-27 rakamlarına yakinken; kadın istihdamındaki veriler AB ülkeleri ortalamalarının yarısından daha düşüktür (Tablo 7). Kadın istihdamının bu düşük düzeyi, Türkiye ile Avrupa Birliği arasındaki toplam istihdam oranı farklarının büyük kısmını açıklamaktadır. Türkiye’de genel istihdam, OECD ve AB-27 ülkelerinden oldukça düşük olmasının yanı sıra kadın ve erkek istihdamı açısından OECD ve AB-27 ülkelerinin ve gelişmiş ülkelerin oldukça gerisindedir (Tablo 7). 2000 yılından itibaren ekonomilerdeki büyüme ile istihdam da ki büyüme örtüşmemektedir. Zaman zaman küçülmeler olsa da ekonomilerde

meydana gelen büyümeye paralel olarak istihdamda artışlar ortaya çıkmamıştır. Tablo 8’de ki istatistiki veriler ekonomilerin 2000 yılından sonra istihdamsız büyüme sürecine girdiğini doğrulamaktadır.

Tablo 8: Türkiye’de ve Bazı Gelişmiş Ülkelerde İstihdam ve Büyüme* Oranları(2000-2011) (%)

Değişkenler	2000	2002	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Türkiye										
İstihdamdaki Büyüme	-0,4	-1,8	3,0	1,4	1,3	1,1	2,2	0,4	0,9	1,4
Büyüme Oranı	6,8	6,6	9,4	8,4	6,9	4,7	0,4	-4,5	4,7	4,5
AB-27										
İstihdamdaki Büyüme	1,5	0,4	0,7	0,9	1,6	1,8	0,9	-1,8	-1,0	0,2
Büyüme Oranı	3,9	1,3	2,5	2,0	3,2	2,9	0,7	-4,2	1,0	1,7
ABD										
İstihdamdaki Büyüme	2,5	-0,3	1,1	1,7	1,9	1,1	-0,4	3,8	-0,4	0,6
Büyüme Oranı	4,1	1,8	3,6	3,1	2,7	1,9	0,0	-2,6	2,8	2,5
Almanya										
İstihdamdaki Büyüme	1,9	-0,6	0,4	-0,1	0,6	1,7	1,4	0,0	-0,3	-0,1
Büyüme Oranı	3,2	0,0	1,2	0,8	3,2	2,5	1,3	-4,9	1,2	1,6
Belçika										
İstihdamdaki Büyüme	2,0	-0,1	0,9	1,4	1,2	1,6	1,7	-0,4	-0,9	0,2
Büyüme Oranı	3,7	1,4	3,2	1,7	2,7	2,9	1,0	-2,8	1,3	1,6
Fransa										
İstihdamdaki Büyüme	2,7	0,6	0,1	0,6	1,0	1,4	0,6	-1,2	-0,7	0,3
Büyüme Oranı	3,9	1,0	2,5	1,9	2,2	2,4	0,2	-2,6	1,3	1,5
İngiltere										
İstihdamdaki Büyüme	1,2	0,8	1,1	1,0	0,9	0,7	0,7	-1,6	-0,3	0,7
Büyüme Oranı	3,9	2,1	3,0	2,2	2,8	2,7	-0,1	-4,9	1,2	2,1

*Büyüme: Reel GSYİH’deki büyümeyi ifade etmektedir.

Kaynak: European Commission, **Employment in Europe 2010**, Publications Office of the European Union, Luxembourg, October, 2010, pp. 158, 159, 160, 164.

Türkiye’de 2010 ve 2011 yılındaki ekonomik büyümenin istihdam üzerinde olumlu etki yaptığı, buna bağlı olarak işsizliğin 2,1 puan azalarak %11,9’dan %9,8’e düşmesi ekonomik büyümenin etkisi olarak öne sürülmüş olsa da kayıt dışı istihdamın %41 (Tablo 1) olması ekonomide bu etkinin tartışılabilir olduğunu göstermektedir. Mevcut verilerden yola çıkılarak, Türkiye’de ekonomik büyümenin artacağı beklentisi güçlenirken, 2012 yılında AB’de yıllık ortalama GSYİH büyüme %0,6, 2013 yılında ise %1,5 olarak tahmin edilmektedir. Buna karşılık istihdamdaki artışın 2012 yılında durma noktasına geleceği, işsizliğin ise 2012 ve 2013 süresince düşmeyeceği beklenmektedir (European Commission, 2012:17).

2. Türkiye’de Kadınların İşgücüne Katılma Oranı ve Yapısı

Dünya genelinde ekonomik gelişme ve sanayileşme ile birlikte tarımsal üretimde verimlilik artarken, şehirlerde yeni sanayi tesislerinin açılması köyden kente göçü teşvik etmiş ve hızlandırmıştır. Bu süreçte toplumların tüketim kalıpları değişmekte, yaşam standardı yükselmekte ve daha önce evde üretilen çoğu üretim ve tüketim maddesini piyasadan alma eğilimi artmıştır. Bütün bunlar hem erkeklerin hem de kadınların işgücüne katılımlarını artırmıştır.

Uluslararası Çalışma Örgütü ILO’nun “Küresel İstihdam Eğilimleri 2012” raporuna göre, dünyada genel olarak ve bölgelere göre kadınların işgücüne katılımı dikkate alındığında Türkiye’de kadın işgücüne katılma oranı (%28,8), dünya kadın işgücüne katılma oranının (%51,1) oldukça gerisindedir. Gelişmiş Ekonomiler ve Avrupa Birliği’nin (%53,1), Bağımsız Devletler Topluluğu (%49,9), Doğu Asya (%66,7), Güney Doğu Asya ve Pasifik ülkelerinin (%58,7), Latin Amerika ve Karayipler (%53,5), Sahra Altı Afrika (%64,5) ülkelerinin yaklaşık olarak yarısı kadardır. Güney Asya (%31,8) ülkelerine yakın, Orta Doğu ülkelerinden (%18,4) daha yüksek ve Kuzey Afrika ülkeleriyle kadınların işgücüne katılımı açısından paralel bir seyir izlemektedir (ILO, 2012:96; TÜİKc, 2011:48).

ILO’nun raporuna göre, dünyanın ekonomik açıdan geri kalmış bölgelerinde işgücüne katılma oranlarının düşük, gelişmiş bölgelerinde ise yüksek olduğu görülmektedir. Türkiye’de ise kadınların işgücüne katılma oranı, dünyadaki yüksek gelir grubuna sahip ülkelere göre oldukça düşük düzeyde seyretmektedir. İşgücüne katılım oranının az gelişmiş ekonomilerde düşüşü ekonomik büyümenin bir sonucu olarak değerlendirilebilir.

Tablo 9: Bazı Gelişmiş Ülkelerde ve Türkiye’de Kadınların İKO* (15-64 Yaş) (%)

Ülkeler	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Almanya	63,3	63,8	64,2	64,5	65,8	66,9	68,5	69,4	69,7	70,4	70,8
Belçika	56,6	54,5	55,4	55,8	57,7	59,5	59,5	60,4	60,8	60,9	61,8
Fransa	61,7	61,8	62,1	63,4	63,8	64,3	64,9	65,3	65,6	66,2	66,3
İngiltere	68,9	69,0	69,3	69,2	69,6	69,6	70,3	69,8	70,2	70,2	70,2
Japonya	59,6	60,1	59,7	59,9	60,1	60,8	61,3	61,9	62,2	62,9	63,2
ABD	70,7	70,4	70,1	69,7	69,2	69,2	69,3	69,1	69,3	69,0	68,4
Top.OECD	59,4	59,4	59,6	59,7	60,1	60,4	60,7	60,9	61,4	61,5	61,8
TÜRKİYE	26,6	27,1	27,9	26,6	23,3	23,3	23,6	23,6	24,5	26,0	27,6

*İKO: İşgücüne Katılma Oranı.

Kaynak: OECD, **Employment Outlook 2004**, OECD Publishing, Paris, 2011, p.296; OECD, **Employment Outlook 2010: Moving Beyond The Jobs Crisis**, OECD Publishing, Paris, 2011, p.273; OECD, **Employment Outlook 2011**, OECD Publishing, Paris, 2011, p.241.

Türkiye’de kadınların gerçek manada, aktif olarak işgücü piyasasında yer almaya başlaması 1950’lerden (Kocacık ve Gökkaya, 2005:196) sonra kırdan kente yönelik göçün beraberinde getirdiği kentleşme sonucunda oluşmuştur. Kentleşmeye bağlı olarak aile yapısı ve aile içi ilişkiler değişime uğramış; kadınların konumu ve çalışma biçimleri de bu değişimden etkilenmiştir. Çalışma hayatındaki bu değişim döneminde gelişen hizmet sektörü hem daha fazla istihdam hem de kadınlara yeni iş imkanları sağlamıştır (Akalp, Yıldırım ve Aytaç, 2009:552). 1950’lerin ortalarından başlayarak kadınların işgücüne katılım oranlarının sürekli düşmesi (Ecevit, 2008:115; TÜRK-İŞ, 2005:4), kadın işgücü açısından şaşkırtıcı düzeyde seyretmektedir*. Bunun temel nedeni; Türkiye ekonomisinin 1950’lerin sonuna kadar tarımsal üretime dayalı bir ekonomi olması, ekonomik

* 1950 yılında %81,5 olan kadın işgücüne katılma oranı 1955’de %72’ye, 1965’te %56,2’ye (Emel Doğramacı (1989), **Türkiye’de Kadının Dünü ve Bugünü**, İş Bankası Yayınları, Ankara, s.131), 1990 yılında %34,1’e, 2000 yılında %26,6’ya, 2005 yılında %23,3’e düşmüş; 2010 yılında 4,3 puan artarak %27,6’ya yükselmiştir. 2011 yılı sonunda ise 1,2 puanlık artışla %28,8’e yükselmiştir (Tablo 1).

yapıdaki değişimler, sosyal dönüşümler ve kente göç oranının yüksekliğidir (Başargan, 2000:87). Göçle birlikte tarımda çoğunlukla ücretsiz aile işçisi olarak çalışan kadınlar, düşük eğitim düzeyi ve ücretli iş imkânlarının yetersizliği (Özbay, 1995:134) münasebetiyle büyük oranda çalışma yaşamının dışına düştükçe, istihdama katılma oranı da düşmüştür. Kırdada, tarım kesiminde üretken faaliyet içinde, ücretsiz aile işçisi olarak istihdam alanı bulan kadın, kente geldikten sonra iş bulma imkanlarından yoksun olarak ev kadını statüsü ile işgücünün dışında kalmaktadır.

Modern toplumlarda kadınların işgücüne katılımı, sürdürülebilir kalkınmanın önemli bir unsuru olarak kabul edilmekle birlikte (Tokgöz, 2012:7-8; BKSGM, 2011:25), işgücüne katılım oranlarının düşük olmasının nedeni; kadınların niteliksel gelişimini ve işgücü piyasasına girişini sağlayacak gerekli mekanizmaların olmamasıdır. 2010 yılı sonunda Türkiye’de %27,6 olan kadın işgücüne katılma oranı (Tablo 1), 27 AB ülkesinde ortalama %66,1 (Dayıoğlu ve Kırdar, 2010:7) ve OECD ülkelerinde %61,8 oranına kıyasla oldukça düşük ve OECD ülkelerinin en alt sıralarında yer almaktadır (Tablo 9). Dolayısıyla Türkiye’de kadınların işgücüne katılım oranları, ekonomideki müspet büyümeye rağmen gelişmiş ülkelerin oldukça gerisindedir. Bu ise iktisadi kalkınmada alınan mesafenin sosyal kalkınmaya yansımadığını göstermektedir.

2.1. Kadınların Yaş Gruplarına Göre İşgücüne Katılma Oranları

Yaş faktörü kadınlar açısından etkili bir faktör olmakla birlikte; 25-45 yaş grubunda kadınların işgücüne katılım oranları genel olarak yüksek olduğundan, yaş faktörünün kadınların işgücüne katılımları üzerinde ki etkisinin nispeten düşük olduğu söylenebilir (Biçerli, 2011:71). 2010 yılı verileri dikkate alınarak kadınların işgücüne katılma oranları çeşitli yaş grupları açısından incelendiğinde, 20-40 yaş arası kadınların işgücüne katılımının en yoğun olduğu dönem olarak görülmektedir. Bu durum genç kadınlarda işgücüne katılım oranının daha yüksek olduğunu ifade etmektedir (Tablo 10).

Tablo 10: Yaş gruplarına Göre Kadın İşgücüne Katılma Oranı (2000-2011), (%)

Yıl\Yaş	15-19	20-24	25-29	30-34	35-39	40-44	45-49	50-54	55-59	60-64	65+
2000	24,4	31,5	31,7	29,4	29,7	28,3	25,5	25,6	24,3	18,6	11,3
2001	23,1	33,5	30,9	30,9	30,5	29,4	27,1	26,2	23,1	19,7	12,4
2002	23,1	34,5	32,6	32,4	31,2	30,2	28,5	25,5	23,2	22,6	11,5
2003	20,9	32,3	32,1	31,0	31,1	29,5	27,1	23,7	23,1	19,4	10,5
2004	17,6	32,1	30,5	28,0	29,1	26,1	22,7	19,2	18,0	15,0	7,3
2005	17,1	31,7	31,3	28,2	29,5	27,2	23,6	19,4	16,0	13,3	6,5
2006	17,3	31,3	31,9	29,7	30,5	28,1	23,0	19,8	16,6	12,9	5,7
2007	16,6	32,1	31,8	30,3	30,7	28,0	23,1	19,3	15,9	13,3	5,8
2008	17,1	33,2	33,3	31,5	32,4	28,7	24,7	20,3	16,4	13,1	5,8
2009	17,3	34,5	35,8	34,8	34,1	32,1	25,7	21,7	17,8	14,4	5,9
2010	17,0	36,0	38,0	35,7	37,4	36,0	28,7	23,4	19,1	15,0	5,9
2011	17,0	37,1	38,3	37,5	39,0	37,7	32,5	25,1	20,2	15,7	6,6

Kaynak: TÜİK, İşgücü İstatistikleri Veri Tabanı, <http://www.tuik.gov.tr>, 17.03.2012.

Yaşla alakalı olarak kadınların işgücüne katılımında dikkat çekici olan husus, yaş ile kadın işgücüne katılım oranı arasında ters yönlü (ters orantı) bir ilişkinin olmasıdır. Özellikle 30’lu yaşlardan itibaren kadınların işgücüne katılımı düşmektedir. Bu durumda evlenme ve çocuk sayısının artması önemli rol oynamaktadır. Bunun la birlikte kadınların ücret karşılığı olmasa da tarımsal alanlarda ve pembe yakalı işler olarak isimlendirebileceğimiz ev içi, piyasaya yönelik olmayan işlerde fiilen çalışmakta olmaları ve genel eğitim sürelerinin uzaması kadınlarda işgücüne katılma yaşının yükselmesine neden olmuştur.

Kadınların işgücüne en yüksek katılımlarının olduğu yaş grubu genel olarak 25-29 yaş grubudur. Bu yaş grubundaki kadınların Türkiye genelinde 2011 yılı sonu itibarıyla işgücüne katılma oranı %38,3’tür. Ancak son yıllarda eğitim sürecinde geçirilen zamanın uzaması ve geç evlenmeler kadınların daha ileri yaşlarda işgücüne katılma oranının artmasına neden olmuştur. 2011 yılı sonu baz alındığında 35-39 yaş grubunda kadınların işgücüne katılım oranının %39 olarak gerçekleşmiş olması bu görüşü doğrulamaktadır. Bu münasebetle, işgücüne katılım oranı ve istihdam oranı açısından genç kadınların çalışma hayatında daha yüksek oranda olduğunu söyleyebiliriz. Bu durumu Dayıoğlu ve Kırdar’ın Mart 2010’da yayınlanan “Türkiye’de Kadınların İşgücüne Katılımında Belirleyici Etkenler ve Eğilimler”, isimli çalışma raporu da desteklemektedir (Dayıoğlu ve Kırdar, 2010)

2.2. Kadınların Eğitim Düzeyine Göre İşgücüne Katılma Oranı

Eğitim düzeyi işgücünün niteliğinin göstergesidir. Eğitim alanındaki gelişmelerle işgücünün niteliksel gelişimi arasında doğrudan bir bağ mevcut olup, eğitim düzeyinin yükselmesi kadını çalışmaya sevk etmede ve işgücüne katılımını artırmada oldukça etkilidir (Öz, 2011:21,22). Eğitimin kadınların işgücü piyasasına katılımını artırmada iki yönlü etkisinden söz edilebilir. Eğitim, iş fırsatları ve ücretleri olumlu yönde etkilediğinden ev dışında çalışmayı kadınlar için cazip hale getirir. İkinci olarak, kadınların ev dışında çalışmasını kısıtlayan ekonomi dışı faktörlerin önemini azaltarak kadınların çalışma imkânlarını artırıcı rol oynar (TÜSİAD, 2000:133).

Eğitim düzeyine göre kadınların işgücüne katılımı incelendiğinde; eğitim açısından kadınların işgücüne katılımında 2010 yılı sonu, yüksekokul ve fakülte mezunları %71’lik oranıyla birinci sırada, %39,8’lik oranıyla meslek liseleri ve diğer lise dengi okullar ikinci sırada ve genel lise mezunları %30,4’lük oranıyla üçüncü sırada yer almaktadır. %25,7 ile ilkökul mezunları dördüncü sırada, %24,6 ile ortaokul ve meslek okulu mezunları beşinci, %20,4 ile okuma yazma bilen fakat herhangi bir okul bitirmeyenler altıncı, %19,9 ile ilköğretim okulu mezunları yedinci ve %16,3 ile okuma yazma bilmeyenler sekizinci sırada yer almaktadırlar. Bu sonuçlar, kadınların, işgücü piyasasının talep ettiği eğitilmiş işgücü özelliklerine sahip oldukları oranda işgücü piyasasına girebilme imkânlarının arttığını göstermektedir.

Sonuç olarak eğitim durumu itibariyle işgücüne katılma oranlarına bakıldığında, bilinen ve sık tekrarlanan kadınların eğitim durumu ile işgücüne katılım oranları arasında paralel bir ilişkinin var olduğu gerçeği bir kez daha açığa çıkmaktadır. Kadınlarda eğitim düzeyi yükseldikçe işgücüne katılım oranı artmakta, eğitim ve kadın işgücüne katılma oranı arasındaki pozitif yönlü ilişki doğrulanmakta; işgücü kompozisyonu daha yüksek katılım oranına sahip daha eğitilmiş kadınlara doğru kaymaktadır (Tablo 11).

Tablo 11: Eğitim Durumuna Göre Kadın İşgücüne Katılma Oranı (2000-2011), (%)

Yıl	Okuma-yazma Bilmeyen	Okuma-yazma Bilen fakat bir Okul Bitirmeyen	İlkokul	Ortaokul/ Dengi Meslek Okulu	Genel Lise	Lise dengi Meslek okulu	Yüksekokul veya Fakülte	İlköğretim
2000	25,2	22,2	24,5	15,3	28,1	42,4	70,1	7,9
2001	24,8	24,2	26,0	15,7	27,2	40,3	70,8	6,7
2002	24,4	22,4	26,7	18,4	28,5	39,0	71,5	10,7
2003	23,6	21,1	24,8	19,9	25,2	36,4	69,5	11,9
2004	16,6	17,9	21,4	20,6	26,1	39,4	70,3	10,4
2005	15,6	18,2	20,9	22,7	26,9	36,8	69,1	12,0
2006	14,7	18,0	21,1	22,9	27,9	36,2	68,8	13,5
2007	14,4	17,3	20,5	22,7	28,4	36,4	69,4	16,0
2008	14,5	18,5	21,1	21,6	29,1	38,3	70,0	16,9
2009	15,0	19,2	23,3	22,8	30,4	39,1	70,8	18,0
2010	16,3	20,4	25,7	24,6	30,4	39,8	71,0	19,9
2011	17,1	21,7	27,5	25,4	30,3	39,2	70,8	21,1

Kaynak: TÜİK, İşgücü İstatistikleri Veri Tabanı, <http://www.tuik.gov.tr>, 13.05.2012.

2.3. Kadınların Medeni Durumuna Göre İşgücüne Katılma Oranı

Evlilik, özellikle evlilikte çocuk sahipliği, kadınların işgücüne katılmalarını etkileyen önemli bir faktördür. Birçok aile için çocuk bakımı önemli bir ev ürünüdür. Çocukların varlığı evli kadınların çalışma maliyetlerini artırdığından birçok kadının emek piyasası yerine evde çalışmayı tercih etmesine neden olabilmektedir. Bu hususta doğum oranlarındaki azalmanın kadınların işgücüne katılmalarını artırdığı düşünülebilir (Biçerli, 2011:68,69). Ancak çocukların varlığı ailenin paraya olan ihtiyaçlarının artmasına ve buna bağlı olarak kadınların gelir elde etmeleri yönünde işgücüne katılmalarını artırabilmesi de mümkündür. Bir başka açıdan çocukların ileri yaşlarda ev işlerine yardımcı olabilecekleri düşünüldüğünde, kadınların işgücüne katılımı bundan olumlu yönde etkilenebilecektir (Bowen and Finegan, 1969:96). Diğer taraftan ev odaklı işlerin piyasada yaptırılması durumunda aile gelirinin bunu karşılayamaması da kadınların evde çalışmalarına ve işgüçlerini piyasaya arz etmemelerine neden olmaktadır.

Kadınların medeni durumları açısından, işgücüne katılım düzeylerini gösteren Tablo 12 incelendiğinde, boşanmış kadınların işgücüne katılımlarının birinci sırada yer aldığı görülmektedir. Bunun nedeni, evlilik esnasında “ev kadını” olarak ev odaklı işleri yapan kadınların boşanmaları durumunda boşanmanın kadın üzerinde meydana getireceği yıkım (Özer ve Biçerli, 2003-2004:70) olabilir. Çünkü kadının alacağı nafaka yeterli olamayabileceği gibi nafaka alamıyor da olabilir. Bu durumda boşanmış kadın, daha önce çalışmıyor ve ailesinden yeterli destek alamıyor ise kadını bekleyen yoksulluk onun iş piyasasına girmesine neden olabilecektir.

Tablo 12: Medeni Duruma Göre Kadınların İşgücüne Katılma Oranı (2000-2011), (%)

Yıllar	Hiç Evlenmedi	Evli	Boşandı	Eşi Öldü
2000	35,0	25,2	41,0	11,5
2001	35,1	25,9	43,5	12,8
2002	36,8	26,4	42,1	12,4
2003	35,0	25,3	41,2	11,5
2004	33,2	21,6	40,9	9,1
2005	33,6	21,3	42,7	9,2
2006	34,3	21,5	41,4	8,7
2007	34,4	21,6	40,6	8,1
2008	35,3	22,4	42,9	8,6
2009	36,2	24,3	45,8	9,0
2010	36,6	26,4	47,8	9,2
2011	36,5	28,1	49,1	10,1

Kaynak: TÜİK, İşgücü İstatistikleri Veri Tabanı, <http://www.tuik.gov.tr>, 13.05.2012.

2011 yılı sonu itibarıyla medeni durumları bakımından işgücüne katılımı %49,1’lik oranıyla boşanmış kadınlar birinci, %36,5’lik oranıyla hiç evlenmemiş kadınlar ikinci, %28,1’le evli kadınlar üçüncü ve %10,1’lik oranıyla eşi ölmüş kadınlar dördüncü sırada yer almaktadır (Tablo 12). Burada evli kadınların bekâr emsallerine göre işgücüne katılma oranları daha düşüktür. Bunun anlamı, kadınların çoğunluğu yaşamlarının büyük bir kısmını evli olarak geçirmektedirler. Evlenen genç kadınlar, evliliklerinin ilk iki yılı içinde ilk çocuklarını doğurmaktadırlar. Çocuklar, piyasada yapılan işlerin fırsat maliyetini etkilediğinden çocuklu kadınların işgücüne katılımı düşmektedir. Bu durum kadınların işgücü piyasasına katılımlarını azaltan bir “evlilik etkisinin” var olduğunu göstermektedir (Dayıoğlu ve Kırdar, 2010:5,34,36).

Medeni duruma göre kadınların işgücüne katılımında, evli olmayan kadınların evli olanlara göre daha özgür ve bireysel karar vermede etkin olmaları, evli kadınlarda ise işgücüne katılanların evlenmeden önce çalışıyor olmaları ve çalışmayan evli kadınlarla kıyaslandığında eğitim düzeylerinin daha yüksek olması etkili olabilir. Eşi ölmüş kadınların işgücüne katılımının düşük olmasında ise, ölmüş eşlerinden intikal eden sosyal güvenceden faydalanmalarının etkili olduğu öne sürülebilir.

2.4. Kadınların Kırsal ve Kent Açısından İşgücüne Katılımı

İşgücüne katılma oranlarındaki farklılıklar sosyal, kültürel ve kurumsal etkenlere bağlı olarak ortaya çıkmaktadır. Tarım sektörünün hakim olduğu, ev ile iş yaşamının üst üste geldiği kırsal kesimler, tüm aile üyelerinin üretken faaliyetlere katılmasına neden olurken kentte işler daha özelleşmiştir. Kentte kadınlar ev işleri ile meşgul iken erkekler gelir kazanan grupta yer almaktadırlar (Koray, 2000:280,281). Kentlerde eğitim düzeyi düşük kadınlar, genellikle düşük ücretli, uzun ve zorlu çalışma saatlerine sahip ve sosyal güvenlik kapsamı dışında, enformel işlerde çalışmaktadırlar (Tokgöz, 2007:v-ix). Çalışan kadınlara çocuk bakımı ve ev işlerinde yardımcı olacak başka birini tutmanın maliyeti, iş arayan kadınların önünde önemli bir engel oluşturmaktadır.

Türkiye’de kadınların işgücüne katılımı, kırsal bölgelere oranla kentlerde daha düşüktür (BKSGM, 2008:11). Bunun nedeni, kentlerde “ev kadını” sıfatıyla işgücü dışında tutulan kadınların kırsal alanlarda “ücretsiz aile işçisi” olarak işgücüne dahil edilmeleridir. Bir başka nedeni ise genel de olduğu gibi kentte de kadın işgücününün eğitim seviyesinin düşüklüğüdür (Biçerli, 2011:75). 2011 yılı verileri ışığında, kente göre, kırsal alanda daha çok kadın işgücüne katılıyor (Tablo 1) gibi görünse de kırdaki kırdaki kadınlar ücretsiz aile işçisi olarak çalışmaktadır. Bu münasebetle “ücretsiz aile işçisi” kategorisinde çalışanların sayıca fazla olması kentlerde ki işgücüne katılım oranının kırsal bölgelere göre düşük çıkmasına neden olmaktadır. Ayrıca kentte kırsal bölgeye göre daha yüksek eğitime erişim imkanları, büyük genç kitlelerini işgücüne katılımdan alıkoymaktadır. Kırsala göre daha düşük olan kentsel kadın işgücüne katılım oranı, evli kadınların ailevi sorumluluklarını daha iyi yerine getirebilme ve kendini çocuğuna adanması (Uşen ve Güngör Delen, 2011:176) gibi sosyal gelenekleri de yansıtmaktadır.

2.5. Kadınların İşgücüne Dahil Olmama Nedenlerine Göre İşgücü Durumu

İşgücüne dahil olmayan kadınların, işgücüne neden dahil olmadıkları, kadınların işgücüne katılım oranının düşük olması, istihdam ve işsizlik açısından önemli ipuçları verebilir. Kadınlarda, yıllar itibariyle sürekli azalan işgücüne katılma oranının düşüklüğünün arka planında, geleneksel toplumsal değerler, eğitim düzeyinin düşüklüğü, ekonomideki yapısal değişim ve sosyal dönüşümler gibi birçok nedeni vardır. Bunlar özetle şöyle sıralanmaktadır: Yüksek nüfus artış hızı, kadın işgücü arzını kısıtlayan ataerkil zihniyet, geleneksel aile yapısı ve buna bağlı iş bölümü, ekonominin istihdam hacminin düşük olması, kadınların eğitim imkanlarından yeterince yararlanamamaları, tarımsal istihdamın çözülmesi ve buna bağlı köyden kente hızlı göç, yüksek işsizliğe bağlı bireylerin iş bulma ümidini kaybetmeleri, ücretlerin düşüklüğü, ortalama eğitim süresinin uzaması, kayıt dışı ve enformel ekonominin varlığı, sermaye birikiminin yetersizliği ve erken emekliliktir (Murat, 2007:120).

Ancak bu sebeplerin hafifletilmesi de kadınların her zaman piyasada yer almasını sağlayamamaktadır. Bu sebeplerin yanı sıra kadın emeğinin piyasa tarafından da istenmesi bir diğer ifadeyle talep edilmesi gerekir. İşgücü piyasasını oluşturan işgücünün hangi özelliklerde, ne kadar, ne süreyle bu piyasada kalacağını belirleyen ekonominin kendisi olduğundan, kadınların işgücüne katılması hususunda irdelenmesi gereken alanların başında, 1980’lerden itibaren uygulanan istihdam dostu olmayan ekonomi politikaları gelmektedir.

Tablo 13: İşgücüne Dahil Olmama Nedenlerine Göre Kadın İşgücü (2000-2011),(Bin Kişi)

Yıl	İşgücüne Dahil Olmayan Nüfus	İş Aramayıp Çalışmaya Hazır olanlar		Mevsimlik Çalışanlar	Ev İşleriyle Meşgul	Eğitim / Öğretim	Emekli	Çalışamaz Halde	Ailevi ve Kişisel Nedenler, Diğer
		İş Bulma Ümidi Yok	Diğer						
2000	17.107	257	171	339	12.339	1.144	443	1.359	1.055
2001	17.317	240	126	413	12.363	1.199	454	1.393	1.129
2002	17.456	218	146	443	12.211	1.260	541	1.505	1.132
2003	18.099	200	122	479	12.578	1.399	584	1.546	1.191
2004*	18.624	104	438	270	13.042	1.417	565	1.803	984
2005	18.936	194	651	310	12.703	1.472	584	1.966	1.056
2006	19.164	261	758	259	12.409	1.553	651	2.096	1.179
2007	19.464	229	706	207	12.124	1.598	695	2.029	1.875
2008	19.526	241	778	243	12.186	1.670	682	2.144	1.582
2009	19.466	310	854	67	12.101	1.832	763	2.143	1.397
2010	19.357	300	835	49	11.914	1.912	730	2.156	1.461
2011	19.414	271	821	50	11.872	2.043	772	2.174	1.282

* 2004 yılı ve sonrası yeni nüfus projeksiyonlarına göre revize edilmiştir.

Kaynak: TÜİK, *İstatistik Göstergeler 1923-2010*, TÜİK Matbaası, Ankara, Aralık 2011, s.151; TÜİK, İşgücü İstatistikleri Veri Tabanı, <http://www.tuik.gov.tr>, 24.05.2012

Kadınların işgücüne dahil olmama nedenleri açısından Tablo 13 incelendiğinde, kadınların büyük çoğunluğunun pembe yakalı işler olarak nitelendirilen ev odaklı işlerle meşgul olduğu görülmektedir. 2011 yılında işgücüne dahil olmayan 19.414.000 kadının; 1.092.000 iş aramayıp çalışmaya hazır olanlardan (271.000 bini iş bulma ümidini kaybedenler ve 821.000 bini farklı nedenlerle iş aramamakla birlikte çalışmaya hazır olanlar), 50.000 bini mevsimlik olarak kayıt dışı çalışanlardan, 11.872.000 bini ev işleriyle, 2.043.000 bini eğitim-öğretim sürecinde, 772.000 bini emekli, 2.174.000 bini çalışamaz halde ve 1.282.000 bini ise farklı nedenlerle işgücüne katılmamaktadırlar.

TÜİK’in 2006 tarihli Aile Yapısı Araştırması’na (TÜİK, 2006:2) göre de, ev işlerinin yükü hala büyük oranda kadınların üzerindedir. Yemek yapma, ütü, sofranın kurulup kaldırılması gibi ev içinde yerine getirilen sorumluluklar büyük ölçüde kadınlar tarafından yerine getirilmektedir. Yemek yapmada bu oran %87,1, ütüde %84,3, sofranın kurulup kaldırılmasında bu oran %74,1’dir (Tablo 14).

Tablo 14: Ev İçi Sorumluluk Paylaşımı (2006) (%)

Değişkenler	Erkek	Kadın	Aile Fertleri Beraber	Hane Ferdi Olmayan Akraba	Dışarıdan Biri Ücret Karşılığı	Evde Yapılmıyor
Yemek yapma	2,0	87,1	9,5	0,8	0,4	0,2
Ütü Yapma	2,2	84,3	9,5	1,1	0,9	2,2
Sofranın kurulup kaldırılması	2,4	74,1	22,6	0,6	0,2	0,1
Günlük yiyecek içecek alışverişi	33,3	37,7	26,8	1,3	0,3	0,6
Aylık faturaların ödenmesi	69,1	17,0	10,2	2,8	0,4	0,5
Küçük bakım onarım ve tamir	68,4	6,7	6,4	4,0	13,5	1,2
KENT						
Yemek yapma	1,8	86,7	9,8	0,9	0,6	0,2
Ütü yapma	2,3	84,8	9,9	0,9	1,3	0,9
Sofranın kurulup kaldırılması	2,4	72,2	24,6	0,5	0,3	0,1
Günlük yiyecek içecek alışverişi	25,9	42,5	30,0	1,1	0,4	0,2
Aylık faturaların ödenmesi	63,9	20,3	12,2	2,6	0,6	0,6
Küçük bakım onarım ve tamir	67,0	7,1	9,7	3,5	14,9	0,9
KIR						
Yemek Yapma	2,3	87,8	8,8	0,7	0,1	0,3
Ütü Yapma	2,0	83,2	8,8	1,3	0,2	4,6
Sofranın kurulup Kaldırılması	2,5	77,6	18,8	0,8	0,1	0,3
Günlük yiyecek içecek alışverişi	47,0	29,0	20,9	1,6	0,1	1,3
Aylık faturaların ödenmesi	78,7	11,1	6,6	3,1	0,2	0,4
Küçük bakım onarı ve tamir	70,9	5,8	5,7	5,0	10,9	1,7

Kaynak: TÜİK, Toplumsal Cinsiyet Aile ve Yaşam İstatistikleri 2006, http://www.tuik.gov.tr/PreIstatistikTablo.do?stab_id=1114, 17.03.2012.

Çocuk bakımında da ev içi sorumluluk paylaşımına benzer bir tablo söz konusudur. TÜİK’in araştırmasına göre 0-5 yaş arası çocukların bakımının paylaşılması ise şu şekildedir: 0-5 yaş arası çocukların bakımı, çok büyük oranda anneler tarafından yerine getirilmekte olup bu oran %92,1’dir. 0-5 yaş arası çocukların bakımında “kreş veya anaokulu” % 0,9 gibi çok düşük bir orana sahiptir (Tablo 15).

Tablo. 15: 0-5 Yaş arası Çocuk Bakımının Kimin Tarafından Yapıldığı (2006) (%)

Annesi	92,1
Babası	0,5
Ablası	0,3
Anneannesi	1,5
Babaannesi	1,8
Yakın Akrabalar	0,6
Bakıcı	1,5
Kreş veya anaokulu	0,9
Diğer	1,0
Toplam	100,0

Kaynak: TÜİK, Toplumsal Cinsiyet Aile ve Yaşam İstatistikleri 2006, http://www.tuik.gov.tr/PreIstatistikTablo.do?istab_id=1116, 17.03.2012.

Netice itibariyle “ev işleri ile meşguliyet” hala kadınları işgücünün dışında tutan en önemli etken olarak görülmektedir. Ev eksenli çalışma giderek yaygınlaşmakta ve ev eksenli çalışan kadınlar kendilerini “ev kadını” olarak tanımlamaktadırlar. Dolayısıyla bu durum ev eksenli çalışan kadınların

işgücü dışında sayılmasına neden olmakta ve istatistiklere işgücü dışında olarak yansımaktadır (Özbay, 1995:135,136).

3. Kadınların İşgücüne Katılmalarının Önündeki Engeller

Kadınların işgücüne katılımının önünde sosyal, kültürel ve ekonomik olmak üzere birden fazla engel bulunmaktadır. Bu engellerin başında kadının ücretli çalışmasına ilişkin toplumsal normlar ve tutumlar gelmektedir. Geleneksel toplum özelliklerinin hakim olduğu toplumlarda, bu durum daha belirgindir. Bu toplumlarda aile içinde geleneksel işbölümü, ailenin toplam faydasını artıran bir uzmanlaşma olarak değerlendirilmektedir. Kadınların ev işleri ve çocuk bakımını üstlenmeleri onların iş bulma ve piyasada bağımlı olarak çalışmalarını engelleyen bir durumdur (Delican, 1998; 10). Bunun dışında, kadınların çalışmaya bağlılığını azaltan bir takım farklı etkenler de mevcuttur. Kabul edilmiş geleneksel kadın rolü ve kadın işlerinin daha düşük vasıf gerektirmesi, yükselme imkânlarının sınırlı olması ve cinsiyet ayrımı bu etkenlerdendir (Jewell, 1977:41). Bu etkenler bağlamında kadınların ücret karşılığı işgücüne katılmamalarının başlıca nedenleri; çocuklar ile ilgili sorumlulukları, ev ve eşe karşı sorumlulukları, eşlerin tutumu, istihdam imkanlarının ve eğitim düzeylerinin yetersizliği olarak sayılabilir.

Son yıllarda, gelişmiş ülkelerde, kadınların işgücüne katılım oranları büyük ölçüde artmasına rağmen, Türkiye’de azalma eğilimi göstermektedir (Tablo 9). Türkiye’de kadınların işgücüne katılım oranlarındaki düşüş eğiliminin nedenleri; genç nüfusun eğitim-öğretimde geçirdiği sürenin uzamış olması, işgücünün yapısında görülen tarımsal etkinliklerden tarım dışı etkinliklere kayış ve kırsal alanda ücretsiz aile işçisi olarak çalışan kadınların kente göç ile birlikte eğitimsiz ve de deneyimsiz olmaları nedeniyle işgücü piyasasına hemen katılamamasıdır (Aysıt, 2002:5). Bunların yanında, Türkiye’de kadının işgücüne katılım oranını olumsuz yönde etkileyen değişik kaynaklardan doğan çeşitli nedenlerde söz konusudur. Bunlar; küçük çocukların bakımı, kadının eğitim düzeyinin düşüklüğü, piyasa şartlarının uygun olmayışı ve kadın emeği talebinin düşük olması, kısmi çalışma olanaklarının sağlanamayışı, çalışmayla ilgili yasal mevzuattaki eksiklikler ve sonuçta kadının çalışması ile ilgili gelenek ve göreneklerin değişim hızının kadın lehine yavaş seyretmesi biçiminde belirtilebilir (Ekin, 1984:81-90; Pur, 1991:37). Günümüzde çocuk bakımı ve bunun yanı sıra hane içindeki yaşlı ya da hastaların bakımının çok büyük oranda kadınlar tarafından yerine getirilmesi, kadınların işgücüne katılımının önündeki önemli engellerden birini teşkil etmektedir.

Ataerkil toplumların hepsinde geçerli olan geleneksel ideolojinin cinsiyetçi işbölümü kadınları öncelikle ev işlerinden ve çocuk bakımından sorumlu tutmaktadır (Arat, 1994:45). Tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de kadınların ev dışında ücret mukabili çalışmalarının önündeki en belirgin engellerden biri cinsiyete dayalı iş bölümü olarak kabul görmektedir. Toplumdaki ve aile içindeki

konumları öncelikli olarak ‘eş’ ve ‘anne’ olarak belirlenen kadınların çoğu ev dışında çalışmaya yönlendirilmemekte; eğitim imkanları kısıtlanarak işgücü piyasasına girmeleri için gerekli nitelikleri edinme imkanından mahrum bırakılmaktadır. Ev dışında çalışan kadınlardan büyük çoğunluğu ise, evlilik ya da çocuk sahibi olma nedeniyle işten ayrılmak zorunda kalmaktadır. Ayrıca, ücretli çalışan kadınlar ev içindeki sorumlulukları da taşımaya devam ettiklerinden ağır bir iş yükü ile karşı karşıya kalmaktadırlar. Bu ikinci iş ve mesainin yükü dolayısıyla maddi bir zorunluluk olmadığı sürece kadınlar çalışmamayı kendileri de tercih edebilmektedirler. Geleneksel toplum yapısı içinde toplumsal çevrenin beraberinde getirdiği baskı (Atauz, Kardam ve Tokgöz, 1998:16-25) altında, ”kadının yeri evidir, erkek adam karısını kızını çalıştırmaz” anlayışının sonucu, kadının kamu alanında yer almasını uygun bulmayan aile bireyleri, kadınların ev dışında çalışmalarına da izin vermemektedir.

Kentli kadınlar üzerine yapılan bir araştırmada (İlkaracan, 1998:285-302); çalışmak isteyen kadınların ekonomik özgürlük özlemi, çalışmanın getirdiği manevi tatmin ve aile bütçesine katkıda bulunmak isteği olarak üç temel neden öne çıkmıştır. Araştırmada, çalışan kadınlarda manevi tatmin ve ekonomik özgürlük en ön sırayı alırken, aile bütçesine katkıda bulunmak yalnızca küçük bir azınlık için motivasyon oluşturmaktadır. Kadın işgücüne ilişkin sosyo-ekonomik özellikler baz alındığında, kadın emeği, uzun dönemli güvenceden yoksun vazgeçilmesi kolay, piyasa dışına atılma olasılığı yüksek olan emektir. Birçok ülkede kadınlar hala ikincil işgücü (yedek işgücü) olarak nitelendirilmekte olup, enformel sektörde ve atipik çalışma biçimlerinde (Koray, Demirbilek ve Demirbilek, 1999:30) düşük ücretlerle ve sosyal güvenceden yoksun olarak istihdam edilmektedirler. Bu münasebetle, eğitimsiz ya da düşük eğitimli kadınlar için eğitim düzeyi yükselmedikçe veya iktisaden zorunluluk olmadıkça ücretli çalışmak cazip olmamaktadır (Uşen ve Güngör Delen, 2011:156).

Bütün bunların yanı sıra din, gelenekler, aile içinde kadına yüklenen rol, kadının eğitim düzeyinin yetersizliği, gelir durumu, işyerlerinde yaşanan ayrımcı uygulamalar (Tokol, 2011:245) kadınların işgücüne katılımlarını engelleyen önemli etkenlerdir. Ancak ekonomik ilişkilerin cereyan ettiği yer ve ekonomik bir aktör olan aile (Delican, 1998; 338), toplumun temel taşı olarak değerlendirildiğinde, aile içinde kadının üstlendiği rol ve ev odaklı işlerin değeri göz önünde tutulduğunda, işgücüne dahil olmasada kadın emeği göz ardı edilemez bir öneme sahiptir.

Sonuç ve Öneriler

Çalışmada, kadın işgücünün çalışma hayatına yeterince katılmadığı ve işgücüne katılma oranlarının düşük olduğu görülmüştür. Kadınların işgücüne katılma oranlarının, Türkiye’deki ekonomik büyümeye paralel seyretmediği ve ekonomik açıdan arzu edilen seviyeye ulaşmadığı gözlemlenmiştir.

Ortaya çıkan bu olumsuz gelişmede, sosyo-kültürel faktörler, özellikle de toplumun kadınlardan beklediği sosyal rollerden kaynaklandığı anlaşılmıştır. Bu çerçevede, çalışmada elde edilen sonuçlar şunlardır:

1. Türkiye işgücü piyasası; nüfus artış hızı ve dolayısıyla genç nüfusu yüksek, işgücü arzı fazla, istihdam oranı ve işgücüne katılma oranı düşük, işsizlik oranı yüksek, işgücünün eğitim düzeyi düşük (toplam işgücünün yarısından fazlası lise altı eğitim seviyesinde), tarım sektörünün istihdamdaki payı yüksek, kayıt dışı istihdam oranı yüksek ve cinsiyetçi iş bölümünün olduğu bir piyasadır. Türkiye ekonomisi ise artan işgücüne yeterince istihdam alanı sağlayamamaktadır. Kadınların işgücüne katılımının düşük olması genel işgücüne katılım oranını düşürmektedir.
2. Dünya genelinde kadınların işgücüne katılım oranı Türkiye’de kadınların işgücüne katılım oranının yaklaşık iki katıdır. OECD ülkeleri arasında en düşük orana sahip ve gelişmiş ekonomilerin oldukça gerisindedir.
3. Kadın işgücünün eğitim düzeyi düşüktür. Eğitim düzeyi arttıkça kadınların işgücüne katılım seviyesi yükselmekte ve istihdam edilebilirliği artmaktadır. Genç yaş grubundaki evlenmemiş kadınların ve boşanmış kadınların işgücüne katılma oranları daha yüksektir.
4. Kadın istihdam oranı kırsal kesimde daha yüksek olmakla birlikte burada kadınlar ücretsiz aile işçisi olarak istihdamda yer almaktadırlar. Tarım kesiminde üretken faaliyet içinde, ücretsiz aile işçisi olarak istihdam alanı bulan kadın, kente geldikten sonra iş bulma imkanlarından yoksun olarak ev kadını statüsü ile işgücünün dışında kalmaktadır.
5. Genç yaş grubundaki kadınların ve boşanmış kadınların (bekâr kadınların) işgücüne katılma oranları daha yüksektir.
6. Ev işleri kadınların omuzlarında ve kadınların işgücüne dahil olmama nedenlerinin başında gelmektedir. Toplumda kadın işgücü yedek işgücü (ikincil işgücü) olarak görülmekte ve ihtiyaç olmadığı müddetçe ücretli çalışması gündeme gelmemektedir.
7. Toplumsal norm ve tutumlar, geleneksel kadın rolünün getirdiği sorumluluklar, cinsiyetçi iş bölümü, kadının eğitim düzeyinin düşüklüğü, piyasa şartları ve kadın emeği talebinin düşük olması, ücretlerin düşüklüğü, çalışma şartlarının esnek olmayışı, evlilik ve çocuk sahipliği, ücretli çalışmış olsa bile ev işlerinden de kadınların sorumlu olması, kadınların ücretli çalışmalarını olumsuz yönde etkilemektedir.
8. Dini inanç, gelenekler, aile içinde kadına yüklenen rol, eğitim, gelir durumu, işyerlerinde yaşanan ayrımcı uygulamalar, çocuk, hasta ve yaşlı bakımında ki kamusal hizmetlerin yetersizliği kadınların

bağımlı olarak işgücüne katılım kararını önemli ölçüde belirlemekte ve kadın emek arzını kısıtlamaktadır.

Gary Becker, ailelerin, toplumların sosyo-ekonomik özelliklerinden bağımsız olarak, ekonomik faaliyetlerin en az yarısını gerçekleştirdiklerini vurgulamaktadır (Delican, 1998)*. Ev odaklı işlerin toplumsal hayatta olmazsa olmaz uğraşlar olduğunun, değerinin tartışılmaz olduğunun kabul edilmesi, toplumsal algının bu yönde değişiminin sağlanması; bağımlı çalışmayan ve ücretsiz aile işçisi olarak nitelendirilen kadınların bireysel olarak sosyal güvenlik çatısı altına alınması; üretime odaklı bir ekonomi ve bu yönde milli kaynakların seferber edilmesi; istihdam üretecek yatırımların yapılması ve ekonomide iş üretilmesi; ücretlerin bağımlı çalışmanın alternatif maliyetlerini karşılayacak düzeye getirilmesi; eğitim düzeyinin yükseltilmesi ve özellikle ev odaklı işleri de kapsayacak mesleki eğitimin yapılması; kadınların ücretsiz olarak yaptıkları sosyal hizmet kapsamındaki işlerin (çocuk bakımı, yaşlı ve hasta bakımı, engelli bakımı gibi) paha biçilmez değere sahip olduğu ve bu hizmeti veren kadınlara mali destek sağlanması; kadınların yapmış oldukları işlerin bireysel değil kamusal hizmetler olduğunun kabulüyle bu yönde kamusal hizmetlerin sağlanması ve maliyetinin ücretleri aşacak veya ücretleri değersizleştirecek düzeyde olmaması kadınların ücretli olarak çalışma hayatına dahil olmalarına olumlu katkı sağlayacaktır.

Sonuç olarak, Türkiye’de kadınların işgücüne katılımında yasal açıdan herhangi bir ayırım olmamasına karşılık, sosyo-kültürel faktörler özellikle kadınların aile yaşamındaki sorumlulukları onları çalışma hayatından uzaklaştırmakta ve potansiyellerini ortaya koyabilmelerine engel oluşturmaktadır. Çalışma hayatına katılan kadın işgücü açısından ise, çalışma hayatındaki olumsuz şartlar, kadınların hane içindeki üretim (ev ve bakım işleri) faaliyetlerinin yükü ile birleştiğinde, kadınlar iş ve aile yaşamını uzlaştırma gibi çok zorlu bir sorunla karşı karşıya kalmaktadırlar. Bu konu, kadın istihdamının artırılması konusunda yapılan tartışma ve araştırmalarda yeterince ele alınmamaktadır. Sosyo-kültürel özelliklerin işgücü davranışları üzerindeki etkileri göz önüne alınması gereken bir faktördür. Bu çerçevede iş ve aile hayatının uzlaştırılması için, kadınların aile yaşamındaki yükümlülüklerinin eşler arasında paylaşılması, kadınların iş ve aile yaşamları üzerine kurulu istihdam politikalarının geliştirilmesi, kadınların iş hayatına katılmalarını kolaylaştıracaktır.

---

* Geniş Bilgi İçin Bkz., Mustafa Delican, “Aile, Ekonomi ve Sosyal Politika”, **Ekonomik Hesaplamalarda Bir Birim Olarak Aile**, içinde, Edit: Mustafa Delican, T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları, Ankara., s.1-26.

Kaynaklar

AKALP, Gizem, YILDIRIM, Ebru Yeniman ve AYTAÇ, Serpil (2009), “Sanayide Kadın İşgücünün Konumu: Bursa Örneği”, **Uluslararası-Disiplinlerarası Kadın Çalışmaları Kongresi, 05-07 Mart 2009 Kongre Bildirileri Kitabı**, Cilt: 1, Sakarya.

AKGEYİK, Tekin (2004), “Türkiye’de İşsizlik ve İstihdam Politikaları”, **İktisat Fakültesi Mecmuası**, Cilt 54, Sayı 2, İstanbul.

ARAT, Necla (1994), “Türkiye’de Kadınların Çalışma Yaşamında Karşılaştıkları Zorlukların Sosyo-Kültürel Nedenleri”, **Türkiye’de Kadın Olmak**, içinde, Yay. Haz.: Necla Arat Say Yayınları, İstanbul.

ATAUZ, Akın, KARDAM, Filiz ve TOKSÖZ, Gülay (1998), “Kadın Araştırmalarında Yöntem Sorunu ve Kadın İstihdamının Geliştirilmesi (KİG) Projesi Örneği”. **İktisat Dergisi**, Sayı: 377.

BAŞARGAN, Nükhet Hotar (2000), “2000’li Yıllarda Çalışan Kadın”, **Mercek Dergisi**, MESS Yayınları, Sayı: 7.

BAŞBAKANLIK KSGM (2000), **Kırsal Alan Kadınının İstihdama Katılımı**, KSSGM Yayınları, Ankara.

BAŞBAKANLIK KSGM (2008), **Kadın ve Ekonomi**, KSGM Yayınları, Ankara.

BAŞBAKANLIK KSGM (2008), **Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ulusal Eylem Planı 2008-2013**, Başbakanlık KSGM Yayınları, Ankara.

BAŞBAKANLIK KSGM (2011), **Türkiye’de Kadının Durumu**, KSGM Yayınları, Ankara.

BİÇERLİ, Mustafa Kemal (2011), **Çalışma Ekonomisi**, 6.bs., Beta Yayınları, İstanbul.

BOWEN, William G. and FİNEGAN, T. Aldrich (1969), **The Economics Of Labor Force Participation**, Princeton University Press, Princeton NJ.

DAYIOĞLU, Meltem ve KIRDAR, Murat G. (2010), **Türkiye’de Kadınların İşgücüne Katılımında Belirleyici Etkenler ve Eğilimler**, DPT Yayınları, Ankara.

DELİCAN, Mustafa (1998), “Aile, Ekonomi ve Sosyal Politika”, **Ekonomik Hesaplamalarda Bir Birim Olarak Aile**, içinde, Edit: Mustafa Delican, T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları, Ankara.

DELİCAN, Mustafa (1998), “Genel Sonuç ve Değerlendirme”, **Ekonomik Hesaplamalarda Bir Birim Olarak Aile**, içinde, Edit: Mustafa Delican, T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları, Ankara.

DOĞRAMACI, Emel (1989), **Türkiye’de Kadının Dünü ve Bugünü**, İş Bankası Yayınları, Ankara.

DPT, 9. Kalkınma Planı (2007-2013), <http://ekutup.dpt.gov.tr/plan/plan9.pdf>, 03.04.2012.

DPT (2009), **Türkiye’de Kadınların İşgücüne Katılımı: Eğilimler, Belirleyici Faktörler ve Politika Çerçevesi**, DPT, Rapor No: 48508-TR, Ankara.

ECEVİT, Yıldız (2008), **Türkiye’de Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği ve Çözüm Önerileri**, TÜSİAD Yayın No: TÜSİAD-T/2008-07/468, İstanbul, Temmuz, 2008.

EKİN, Nusret (1984), “Dünyada ve Türkiye’de Çalışan Kadınların Sorunları”, **İktisat Fakültesi Dergisi Armağan**, C.40, Sayı: 1-4, İstanbul.

EUROPEAN COMMISSION (2010), **Employment in Europe 2010**, Publications Office of the European Union, Luxembourg.

EUROPEAN COMMISSION (2011), **Labour Market Developments in Europe, 2011**, Publications Office of the European Union, Luxembourg.

EUROPEAN COMMISSION (2012), **Employment and Social Developments in Europe, 2011**, Publications Office of the European Union, Luxembourg.

GHOSE, Ajit K., MAJİD, Nomaan and ERNST, Christoph (2010), **Küresel İstihdam Sorunu**, Çeviri Edit.: Ömer Faruk Çolak, Efil Yayınevi, Ankara.

GÜLBEDEN, Deniz (1991), **Eğitimin Etkinliği ve Türkiye’de Öğretim ile Ekonomik Gelişme Ölçüleri Arasındaki İlişkiler**, MPM Yayınları No: 450, Ankara.

HAZINE MÜSTEŞARLIĞI (2011), **Aylık Ekonomik Göstergeler**, Hazine Müsteşarlığı Matbaası, Ankara.

ILO (2011), **Global Employment Trends 2011**, International Labour Office, Geneva.

ILO (2012), **Global Employment Trends 2012: Preventing a Deeper Jobs Crisis**, International Labour Office, Geneva.

İLKKARACAN, İpek (1998), “Kentli Kadınlar ve Çalışma Yaşamı”, **Bilanço 98: 75 Yılda Kadınlar ve Erkekler**, içinde, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul.

JEWELL, Donald O. (1977), **Women and Manegement: An Expanding Role**, Georgia University, SBA Publication, Atlanta.

KOCACIK, Faruk ve GÖKKAYA, Vedat B. (2005), “Türkiye’de Çalışan Kadınlar ve Sorunları”, **C.Ü. İktisadi İdari Bilimler Dergisi**, Cilt:6, Sayı:1.

KORAY, Meryem, DEMİRBİLEK, Sevda ve DEMİRBİLEK, Tunç (1999), **Gıda İşkolunda Çalışan Kadınların Koşulları ve Geleceği**, Başbakanlık KSGM, Ankara.

KORAY, Meryem (2000), **Sosyal Politika**, Ezgi Kitabevi Yayınları, Bursa.

LORDOĞLU, Kuvvet ve KAPLAN, Nurcan (2005), **Çalışma İktisadı**, Der Yayınları, İstanbul.

LORDOĞLU, Kuvvet (2006), **Türkiye İşgücü Piyasaları (Durum Raporu)**, İSMMMO Yayınları, No: 56, İstanbul.

MALİYE BAKANLIĞI STRATEJİ GELİŞTİRME BAŞKANLIĞI (MBSGB) (2011), **Türkiye’de İşgücü Piyasası Sorunları ve Çözüm Önerileri Araştırma Raporu**, Ekonomik ve Sektörel Analiz Dairesi, Ankara.

MURAT, Sedat (2007), **Dünden Bugüne İstanbul’un İşgücü ve İstihdam Yapısı**, İTO Yayınları, İstanbul.

OECD (2005), **Employment Outlook 2005**, OECD Publications, Paris.

OECD (2010), **Employment Outlook 2010: Moving Beyond The Jobs Crisis**, OECD Publications, Paris.

OECD (2011), **Employment Outlook 2011**, OECD Publishing, Paris.

ÖZ, Sumru (2011), “Kadın İstihdamında Sınıfta Kaldık”, Koç Üniversitesi, **KULE Dergisi**, Sayı:31.

ÖZBAY, Ferhunde (1995), “Kadınların Ev içi ve Ev Dışı Uğraşlarındaki Değişme”, **1980’ler Türkiye’sinde Kadın Bakış Açısından Kadınlar**, İçinde, Yay.Hazır.: Şirin Tekeli, İletişim Yayınları, İstanbul.

ÖZER, Mustafa, ve BİÇERLİ, Mustafa Kemal (2004), “Türkiye’de Kadın İşgücünün Panel Veri Analizi”, **Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt: 3, Sayı: 1.

PUR, Necla (1991), **Türkiye’de Kadın İşgücü İstihdamı ve Kısmi Süreli Çalışmadaki Gelişmeler, Hukuki Esasları ve Sosyo-Ekonomik Yönleriyle Kısmi Çalışma**, T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Eğitim Serisi: 6, Ankara

SAPANCALI, Faruk (2000), “Yeni Bin Yıla Girerken Türkiye’de işgücü Piyasası”, **Kamu-İş Dergisi**, Cilt: 6, Sayı: 1.

TANSEL, Aysıt (2002), “İktisadi Kalkınma ve Kadınların İşgücüne Katılımı”, **ERC Working Papers in Economics**, 01/05T.

TANSEL, Aysıt ve TAŞÇI, H. Mehmet (2010), “Hazard Analysis of Unemployment Duration by Gender in a Developing Country: The Case Of Turkey”, **TEK Tartışma Metinleri**.

TOKGÖZ, Gülay (2012), **Kalkınmada Kadın Emeği**, Varlık Yayınları, İstanbul.

TOKGÖZ, Gülay, “Günümüz Türkiye’sinde Kadın İstihdamının Durumu ve Bazı Öneriler”, http://www.kesk.org.tr/UserFiles/File/gulay_toksoz.pp, 03.05.2012.

TOKGÖZ, Gülay (2007), **Türkiye’de Kadın İstihdamının Durumu**, International Labour Office, Ankara.

TOKOL, Aysen (2011), “Günümüz Türkiye’sinde Giderek Ağırlaşan Sosyal Sorunlar ve Sosyal Politika Uygulamaları”, **Dünden Bugüne Türkiye’nin Toplumsal Yapısı**, İçinde, Edit.:Mehmet Zincirkıran, Dora Yayınları, Bursa.

TÜİK (2006), **Aile Yapısı Araştırması 2006**, TÜİK Matbaası, Yayın No: 3046, Ankara.

TÜİK (2012), Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi 2011 Yılı Sonuçları, <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=10736>, 09.05.2012.

TÜİK (2012), “Hanehalkı İşgücü İstatistikleri 2011”, **TÜİK Haber Bülteni**, Sayı: 10761, Ankara.

TÜİK (2011), **İstatistiklerle Kadın 2010**, TÜİK Matbaası, Yayın No: 3518, Ankara.

TÜİK, İşgücü İstatistikleri Veri Tabanı, <http://www.tuik.gov.tr>.

TÜRK-İŞ (2005), **Türkiye’de Emek Piyasasında Kadınların Durumu**, TÜRK-İŞ, Ankara.

TÜSİAD (2000), **Kadın – Erkek Eşitliğine Doğru Yürüyüş: Eğitim, Çalışma Yaşamı ve Siyaset**, TÜSİAD, Yayın No: TÜSİAD-T/2000 -12/290, İstanbul.

UŞEN, Şelale ve GÜNGÖR DELEN, Meltem (2011), “Eğitilmiş Kadınların Çalışma Hayatına İlişkin Tercihleri: İstanbul Örneği”, **Kamu-İş Dergisi**, Cilt11, Sayı: 4.

ZAIM, Sabahaddin (1997), **Çalışma Ekonomisi**, 10.bs., Filiz Kitabevi, İstanbul.

Extended English Abstract

Employment is a crucial factor in economic development and creating the wealth for any given country. In contemporary societies unemployment issue has become one of the main societal problems due to its unwanted consequences. Developed and developing societies alike pay a particular attention to employment issues in search of full employment policies as an attempt to reduce unemployment rate. As one of the policy areas in reaching full employment, economic policies tries to increase the labor force participation. The structure of labor force and the level of economic development in a country have a direct effect on labor force participation rate and employment level. In this context, female labor force is often to be the major social group which is negatively affected by unemployment. Recently, policy makers in almost all societies have been developing labor policies for increasing labor participation to reach full employment in their respected economy. Particularly one of the labor policy dimensions focuses on the importance of women labor force and female labor participation rate in economy.

To understand women labor force in an economy requires to analyse not only labor market structures of the country but also social structure and societal developments of the whole society. This approach gives a greater opportunity to make a clear assessment on the question of women labor force, realistically, and to develop public policies related to female labor force participation to labor markets.

To understand women labor force in an economy requires to analyse the labor market structure and societal developments of the whole society in the one hand. It also requires to compare the developments of women labor force in other countries. This comparative approach shed light on understanding the problem of women labor force in economy. In order to compare for women conditions and female labor force developments in Turkey, the literature is reviewed and quantitative data is gathered from official statistics of ILO, EU, OECD and Turkey.

In the first part of this study, the structure of labor market in Turkey is analysed, and compared with European Union and OECD countries' statistical data. Using a similar method, in the second part of the study, the structure of women labor force and its place in labor market in Turkey is inquired and compared with developments of female labor force in developed countries with all details. Statistical comparisons shared in this part are based on female labor force rate, marital status, living in rural or urban areas, age groups, education levels of women labor force, and also factors may prevent women from entering the labor market. The third and last part of the study is devoted to analyse legal, social, economic, and cultural factors that prevent and also encourage women to enter the labour force in Turkey.

The research findings provide valuable information about labor market and women issues in general while shedding more light on female labor force issues in Turkey. Among important findings, labor markets’ peculiarities in Turkey could be summarised as: it has been growing very fast due to increasing the number of labor force and also increasing labor force supply. In contrast, employment rate, labor force participation rate, and skills and training of labor force, are lower than that of developed countries. In terms of rural and urban employment, the employment rate of agriculture and unofficial employment levels are higher than that of developed countries. Another critical factor provided by the research findings is the existence of gender discrimination in labor market.

In terms of women issues, findings show that female labor force rate is almost half of the world average female labor participation rate. Female labor force rate is higher in rural areas than urban areas. In rural areas, women workforce and, their participation to labor market is higher because of their employment as unpaid family worker. From the perspective of the age and maritus status of women, it has been found out that the rate of labor force participation of young, unmarried, and the number of divorced women is higher than that of older and married women.

Another result is related to traditional values of people. The survey shows that female labor force is considered as a secondary labor force in relation with traditional values and the labor of domestic workers are not appreciated. Therefore, domestic workers’ labor is not considered as economically valuable. Another finding is that for domestic works, public services have yet to be supplied. Women have been doing domestic works without pay in Turkey, traditionally. Female workers are also in charge of double work: one is to work outside the home and the other is to do domestic work. This situation negatively affects women’s work in labor market. Moreover, reconciling working and family lives is accepted as the responsibility of women that increases burden. Furthermore, segregation of jobs, based on gender, in labor market seems to affect not only women labor force status but also women’s status in society, in general.

Based on survey findings it is concluded that, all sources, including economic, social, and cultural etc., should be mobilised, and investments should focus on sector that creates employment to develop economy. In this regard, the study recommends following aspects in terms of women labor force participation in Turkey. Education level of labor force, in general, and female labor force, in particular, should be increased while effective relations between labor market and occupational training is well established. In the same vein, a consensus should be reached on that domestic work is an important part of the society; therefore, the view of people and public authorities should be positively changed. Women who take care of domestic work should be protected by taking them under the umbrella of social security system. In addition to this, a special

wage policy should be introduced for paid workers (whether woman or man) who carry out domestic work in terms of social welfare. In particular, woman who does domestic work including childcare, the elderly or persons with disability etc., should be paid. This study concludes that the following considerations are critical to facilitate female participation into labor force; women status and characteristic of female labor force require a special attention; and policies should be developed including positive discrimination in favor of women, and leading them to enter labor market without hurdles; and creating employment policies to reconcile work and family life.